

Άρθρο 16: Μια κωδικοποίηση επιχειρημάτων

Ενώπιον της επιλογής

Του **ΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ***

Η διαμάχη για το άρθρο 16 του Συντάγματος κορυφώθηκε. Ο χείμαρρος των απόψεων που έρρευσε από τις στήλες των εφημερίδων συνέβαλε στην ενημέρωση πολλών. Ο χρόνος όμως της καίριας τομής φθάνει, ως συνήθως, πριν από τη σύνθεση των επιχειρημάτων. Η τομή είναι πολιτική (απόφαση Κοινοβουλίου) και κοινωνική (ηχηρές πιέσεις σε αμφιθέατρα και πλατείες, υπόγειες από την αγορά). Ενώπιον της ροής και του πλουραλισμού θέσεων κάποιοι υποκύπτουν σε πρώιμα αισθήματα κορεσμού. Αυτή τη στιγμή ωστόσο είναι χρήσιμες οι σταθμίσεις· γι' αυτό προσπαθώ παρακάτω να συντάξω μια κωδικοποίηση επιχειρημάτων.

Κανείς ενδιαφερόμενος δεν είναι τελείως αμερόληπτος. Όλοι τοποθετούνται. Προσωπικά π.χ. έχω ήδη αρθρογραφήσει υπέρ της διαφύλαξης της σημερινής μορφής του άρθρου 16. Νομίζω όμως ότι καθεμιά διάφανη καταγραφή μπορεί να αποτελεί μια θετική συμβολή γνώμης. Αντίθετα, αυτό που θολώνει τα νερά είναι οι αποπροσανατολιστικές εκείνες απόψεις που επενδύονται με μια ψευδή ουδετερότητα.

Για να προσφύγω σε ένα επώνυμο παράδειγμα: δημοσιευμένα κείμενα του συναδέλφου Ν. Αλιβιζάτου έχουν εισφέρει σαφείς σκέψεις υπέρ της καθιέρωσης των ιδιωτικών πανεπιστημίων. Συμφωνώντας ή διαφωνώντας ο καθένας αναγνώστης τους διευκολύνεται να σχηματίσει την προσωπική του θέση. Αντίθετα, η συζήτηση συσκοτίζεται από γνώμες του τύπου «το ζήτημα αν θα επιτραπούν τα ιδιωτικά ΑΕΙ είναι δευτερεύον - προέχει η στήριξη των δημοσίων». Πρόκειται για απάντηση που δεν αντέχει σε δεύτερη ερώτηση. Αν δηλαδή κάποιος επανέλθει ρωτώντας «για την αναβάθμιση των δημόσιων ΑΕΙ όλοι συμφωνούν, αλλά είναι άραγε τώρα σκόπιμη η μεταρρύθμιση του άρθρου 16 ώστε να καθιερωθούν και τα ιδιωτικά;», τότε ακολουθούν τα αποκαλυπτήρια: πείσμα ασύμμετρο προς το αρχικό ουδετερόφιλο στίλ και έξαρση της σημασίας της μεταρρύθμισης - ή μη. Όσοι εξαντλούν την τοποθέτησή τους με μια εξύμνηση της αξίας των δημόσιων ΑΕΙ υπεκφεύγουν. Αλλωστε, το γεγονός ότι η κάμψη του μονοπωλίου των δημόσιων ΑΕΙ είναι πρωτεύον ζήτημα προκύπτει θεσμικά και πανηγυρικά από την ίδια τη συνταγματική του κατοχύρωση.

Ομίχλη πυκνή καλύπτει επίσης τη διάκριση των ιδιωτικών ΑΕΙ σε κερδοσκοπικά ή μη. Μια παρατήρηση, δειγματοληπτικά: εμφάνιση και διανομή κερδών ούτως ή άλλως δεν αναμένεται. Το θέμα είναι αν τα (υψηλά) δίδακτρα και οι όποιες χορηγίες θα καλύπτουν το κόστος. Τα βασικά ιδιωτικοοικονομικά οφέλη από τη λειτουργία των ιδιωτικών ΑΕΙ είναι έμμεσα: εξυπηρέτηση κλάδων και συγκεκριμένων επιχειρήσεων με προσφορά εξειδικευμένης τεχνογνωσίας και υπηρεσιών, επιρροές και υψηλές αμοιβές διοικούντων κ.λπ. Αυτά τα οφέλη θα προκύπτουν αδιακρίτως, με οποιοδήποτε χαρακτηρισμό (κερδοσκοπικά ή μη).

Προχωρώντας στην κωδικοποίηση οφείλουμε να διακρίνουμε τα επιχειρήματα αρχής από τα επιχειρήματα της σύγχρονης συγκυρίας.

Υπέρ της σημερινής μορφής του άρθρου 16 του Συντάγματος συντρέχουν, νομίζω, οι ακόλουθες θέσεις αρχής.

- Στο δημόσιο πανεπιστήμιο κυριαρχούν η ακαδημαϊκή ελευθερία και η αυτοδιοίκηση. Ο διδάσκων μεταδίδει γνώσεις χωρίς άνωθεν «γραμμές» και εντολές. Αντίθετα, σε ένα ιδιωτικό ΑΕΙ η υποστήριξη απόψεων που προσκρούουν στα συμφέροντα ή στα δόγματα των ιδιοκτητών θα έχει πιθανότατα αρνητικές συνέπειες: στασιμότητα, μη ανανέωση θητείας κ.λπ. απειλούν τον διδάσκοντα.

- Στο δημόσιο ΑΕΙ το πρόγραμμα διδασκαλίας διαμορφώνεται ανεπηρέαστα. Στο ιδιωτικό, αντίθετα, η αγορά επηρεάζει καθοριστικά. Γι' αυτό και λείπουν αντικείμενα σχετικά με γενικές αρχές, με κοινωνικοπολιτικές παραμέτρους και γενικά με μη κερδοφόρους τομείς.

- Η ιδιωτικά κατευθυνόμενη έρευνα προσανατολίζεται σε εφαρμογές που ενδιαφέρουν συγκεκριμένες επιχειρήσεις και κλάδους. Το φαινόμενο είναι ήδη γνωστό και τεκμηριωμένο διεθνώς, αφού ήδη οι κρατικές επιχορηγήσεις για έρευνα είναι ισχνότερες και η σχετική χρηματοδότηση (και στοχοθεσία) αφίνεται στην αγορά. Αποτέλεσμα: η βασική έρευνα σταδιακά εξασθενεί. Ο ερευνητής αδυνατεί να βρει οικονομικούς πόρους για να ερευνήσει πτυχές ή προβλήματα της δημοκρατίας, της απονομής της δικαιοσύνης ή επιβαρύνσεις του περιβάλλοντος, που αν τεκμηριωθούν θα περιορίσουν τα κέρδη των επιχειρήσεων. Χρηματοδοτούνται και ερευνώνται π.χ. φαρμακευτικά υποκατάστατα των ναρκωτικών, αλλά όχι «στεγνές» μέθοδοι απεξάρτησης που δεν χρησιμοποιούν προϊόντα της αγοράς. Έτσι, αν κανείς μελετήσει καταλόγους ερευνητικών προϊόντων - εφευρέσεων του έτους 2006, θα συναντήσει τεχνολογικά προϊόντα (π.χ. κινητά τηλέφωνα που ξεκλειδώνουν αυτοκίνητα ή μεταμοσχεύσεις προσώπου) που απευθύνονται στους οικονομικά εύρωστους, αλλά ελάχιστα ευρήματα ευεφελή για τους πολλούς φτωχούς καταναλωτές.

- Τέταρτο, οπωσδήποτε σημαντικότερο όλων επιχειρήματα είναι ότι η εξειδικευμένη γνώση, η καίρια για την πρόοδο ή την επιβίωση της ανθρωπότητας, θα πρέπει να είναι προσβάσιμη σε όλους ανεξάρτητα περιουσιακής κατάστασης.

Κύριο επιχείρημα των υποστηρικτών της μεταρρύθμισης είναι η συμβατική ελευθερία και τα οφέλη που θα προκύψουν ακόμη και για τα δημόσια πανεπιστήμια από τον ανταγωνισμό. Απάντηση πάντως δίδεται από καιρό. Η θεμιτή λειτουργία ιδιωτικών Λυκείων ή κλινικών καθόλου δεν οδήγησε σε άνοδο της στάθμης των δημόσιων Λυκείων ή νοσοκομείων.

Δεύτερη κατηγορία επιχειρημάτων είναι τα συγκυριακά, προσφιλή σε όσους δεν διακρίνουν εδώ ζητήματα αρχής.

Κάποιοι οπαδοί π.χ. της σημερινής μορφής του άρθρου 16 ισχυρίζονται ότι η μεταρρύθμιση είναι άκαιρη, επειδή αυτή την εποχή το δημόσιο πανεπιστήμιο υποχρηματοδοτείται και κλονίζεται, κατάσταση που θα επιδεινωθεί με την ίδρυση των αντίστοιχων ιδιωτικών. Νομίζω ότι (και) το συγκυριακό αυτό επιχείρημα είναι σωστό. Τόσο τα κυβερνητικά σχέδια όσο και οι προτάσεις της αξιωματικής αντιπολίτευσης έχουν αποκαλύψει προθέσεις έμμεσης χρηματοδότησης των ιδιωτικών ΑΕΙ με μορφή υποτροφιών για δίδακτρα, ενώ αφήνουν ανοιχτό παράθυρο και για άλλες χρηματοδοτήσεις. Αν όμως από τα ίδια ανεπαρκέστατα κονδύλια του τακτικού προϋπολογισμού για την ανώτατη εκπαίδευση αφαιρεθούν ποσά για υποτροφίες ή άλλες χορηγίες σε ιδιωτικά πανεπιστήμια, το έλλειμμα θα γίνει καθοριστικό. Ο φόβος, εξάλλου, ότι παρά τα ευχολόγια και τις θεωρητικές προδιαγραφές στη χώρα μας θα ανθήσουν διάφορα «μικρομάγαζα» γνώσεων είναι ιστορικοκοινωνικά θεμελιωμένος.

Η άλλη πλευρά επικαλείται αντίστοιχα, ανεξαρτήτως από πάγιες αρχές, ότι η ίδρυση των ιδιωτικών ΑΕΙ θα οργανώσει εύρυθμα μια ήδη διάχυτη και ακατάστατη παραπαιδεία και θα αποτρέψει την εξαγωγή σπουδαστικού συναλλάγματος. Αντιπάσεται σε αυτά ότι η καθιέρωση προδιαγραφών και η αναγνώριση παραρτημάτων ξένων δημόσιων πανεπιστημίων στη χώρα μας είναι και με το ισχύον Σύνταγμα δυνατή. Επίσης, ότι η εξαγωγή ή μη σπουδαστικού συναλλάγματος είναι τρίτευον επιχείρημα, καθώς τα ΑΕΙ δεν έχουν ως κύριο στόχο το εμπορικό ισοζύγιο, αλλά την παιδεία με το σύνολο των ιστορικών, επιστημονικών και πολιτιστικών της διαστάσεων. Εξάλλου, κάποιοι ούτως ή άλλως θα κατευθυνθούν έξω. Διεθνώς μάλιστα αναγνωρίζεται ότι χώρες που διαθέτουν επιστημονικό δυναμικό με σπουδές στο εξωτερικό έχουν σημαντικά πλεονεκτήματα τεχνογνωσίας. Γι' αυτό ισχύουν και κρατικές υποτροφίες για σπουδές στο εξωτερικό.

Στη νεότερη ελληνική ιστορία το δημόσιο πανεπιστήμιο υπήρξε κοιτίδα δημοκρατίας και προόδου. Αυτό βέβαια δεν είναι επιχείρημα. Ελπίζω ούτε επίλογος.